

WOBEC LEGIONÓW

W listopadzie 1916 roku przybyły do Łomży oddziały 1 Pułku Piechoty Legionów, które po odejściu do Zambrowa, w kwietniu następnego roku, zastąpił 4 PPL. Wraz z pojawieniem się polskich legionistów atmosfera okupacyjna się rozluźniła. Niemcy czuli respekt do tych formacji, natomiast młodzież polska szukała bliższego kontaktu, szczególnie skauci liczyli na wsparcie organizacyjne i ekwipunkowe. *Czwartacy byli bardzo weseli i mieli wspaniałą chór. Toteż panny, które przybyły na powitanie, bawiły się znakomicie. [...] starzy endecy od początku bojkotowali to zbliżenie. I tu zaczął się bunt córek i żon endeków, którzy nie pozwalali im stykać się z legionistami. Zatwardziali endecy zostali osamotnieni.*

Kryzys przysięgowy odmienił sytuację legionistów. Na przełomie lipca i sierpnia 1917 roku Prusacy zrobili z nich aresztantów. Łomżyńskie koszary przy Szosie Śniadowskiej odwiedziło drutami kolczastymi, a miejsce dotychczasowej załogi legionowej wkrótce zajęli internowani ze Szczypiorna. Wszyscy mieszkańcy włączyli się w akcję pomocową. Także harcerze gromadzili zapasy, których wciąż było mało. Społeczeństwo łomżyńskie pomagało, posyłając żywność, bieliznę i ubrania cywilne dla ułatwienia ucieczki. Nawet przeciwnicy koncepcji Piłsudskiego znani z polemik z ideowcami, jak dr Czarnecki, nieśli pomoc: *Z mec. Janem Lachowiczem organizowałem komitet pomocy dla internowanych. Szereg mieszczan, robotników i chłopów poparło nasze wysiłki.*

Źródło: M. Czarnecki, *Wspomnienia*, s. 46, maszynopis ŁTN im. Wagów.

Zbiory I LO im. Tadeusza Kościuszki w Łomży

ZARZĄD OKRĘGU
ZWIĄZKU PEOWIAKÓW

w ŁOMŻY

L. dr. 151/31.

Z a z w i e d o z e n i e . -

Zarząd Okręgu Związku Peowików w Łomży niniejszym zaświadcza iż obywatel M H Ó E Stefan, pseudonim "Majewicz", po ucieczce z obozu internowanych legionistów w Łomży, służył w Polskiej Organizacji wojskowej b.7. Okręgu Łomża, Obwód II Wysokie Mazowieckie, od dnia 7 maja 1918 do 11. listopada 1918 roku i brał czynny udział w rozbrajaniu okupentów Niemców. -

Łomża, dnia 26 maja 1931 roku. -

Sekretarz Okręgu:

J. Dardziński
Dardziński Józef.

Kasjer Okręgu:

M. Pulayk
Pulayk Michał. -

Zbiory MPM

Zbiory I LO im. Tadeusza Kościuszki w Łomży

DNI PRÓBY POW

Formowanie się oddziałów POW na terenie guberni łomżyńskiej zapoczątkowano w 1914 roku. Działalność konspiracyjną hamowały jednak poszukiwania i aresztowania członków dokonywane przez władze okupacyjne. Przed 9 marca 1917 roku na terenie okręgu łomżyńskiego działało 29 miejscowych ogniw zrzeszających 520 zaprzysiężonych członków. Oficer 1 Pułku Piechoty Legionów Kazimierz Moniuszko był komendantem okręgu w czasie stacjonowania jednostki w Łomży. Następnie funkcję sprawowali: Witold Mikołaj Gołębiowski, Stefan Kirtiklis „Sewer”, Ignacy Radlicki „Wroński”, Jan Kraszewski „Karski”, Izydor Galiński „Starża”, Leon Kaliwoda „Łuczyński”, Janusz Rowiński, Konrad Rodkiewicz „Leśniewski”. W październiku 1918 roku okręg IV (łomżyński) liczył 822 członków, a 1 listopada około tysiąca zaprzysiężonych. Wśród przygotowujących się do rozbrajania Niemców i opanowania Łomżyńskiego byli miejscowi harcerze i oddział żeński z zastępcą Adelą Jarnuszkiewiczową i sekcyjną Janiną Cabertową.

11 listopada 1918 roku Izydor Galiński, komendant Okręgu Łomża POW, wydał rozkaz: *Zarządzam natychmiastowe rozbrajanie wszystkich Niemców, jacy na naszych ziemiach znajdują się. O ile Niemcy nie będą stawiać oporu – nie zabijać. W razie oporu nie tolerować. Rozbrajanych nie brać do niewoli, a puszczać w pokój. Sprzęt wojskowy gromadzić i pilnie strzec.* W Łomży rozkaz do rozbrajania Niemców wydał Leon Kaliwoda.

11 listopada w ogrodzie miejskim w Łomży nastąpiła koncentracja trzech plutonów POW wyznaczonych do rozbrajania oddziałów niemieckich na terenie miasta.

Do akcji wyzwolenia Łomży czynnie włączyli się harcerze. Rozbrajali żołnierzy niemieckich, przynosili rozkazy do przedmieść i okolicznych wsi. Druh Jerzy Jarnuszkiewicz sprowadził gromadę wiejską z Kupisk. Chwalono ich za wytrwałą wartość na posterunkach. Oddział bojowy harcerzy nazywany „Związkowcami” współuczestniczył w działaniach bojowych z plutonami POW. Po rozbrajaniu Niemców starsi harcerze wstąpili do wojska, młodzi na rozkaz komendanta okręgu powrócili do szkoły.

W trakcie rozbrajania okupantów jako pierwsza wykazała się drużyna komendanta placu Leona Kaliwody, która opanowała siedzibę policji Feldpolizei przy ulicy Sienkiewicza. Dowódca drużyny poległ kilka chwil później, gdy próbował rozbroić pluton elewów niemieckich.

Po pertraktacjach z gubernatorem niemieckim 11 listopada centrum dowodzenia POW w Łomży usytuowano w Hotelu Polskim. Stąd kierowano większe grupy do akcji w różnych częściach miasta.

Rozbrajanie Niemców postępowało w całej okolicy i towarzyszyła temu akcja odbierania pozostałości zagrabionego mienia. Prócz oddziałów POW i harcerzy uczestniczyli w niej samorzutnie mieszkańcy. Komendy POW chroniły magazyny i fabryki, obsadzały urzędy.

Izydor Galiński – komendant Okręgu Łomżyńskiego POW. Zb. TPŻŁ

Peowiak Leon Kaliwoda, poległy w trakcie rozbrajania żołnierzy niemieckich 11 listopada 1918 r.
Osoba na sąsiedniej fotografii wskazuje miejsce, w którym został on śmiertelnie postrzelony. Zb. TPZŁ

I Łomżyńska Drużyna Harcerska im. Tadeusza Kościuszki • zdjęcie z czerwca 1918 r.
I Łomżyńska Drużyna Harcerska im. T. Kościuszki – czerwiec 1918 r.

Zbiory I LO im. Tadeusza Kościuszki w Łomży